

ЯРОСЛАВ ВАЙС

КУТИЯТА НА ПАНДОРА

Превод от чешки: Матилда Бераха-Теофилова, 1988

chitanka.info

Предметът, станал причина да се напише тази история, от дълго време се намира в Женева. А Пандора, която с любопитството си докара на човечеството безброй неприятности, спокойно обитава гръцката митология.

Ерудираният читател знае добре, че ако в заглавието си авторът се насочи към гръцката митология, по правило той иска: първо, да покаже деликатно колко е образован; второ — чрез символичната метафора да изрази смисъла на това, което не ще успее да постигне със собствения си разказ, и накрая, трето — и най-често — и едното, и другото. На читателя, който разбира нещата, няма защо да му се поднасят извинения. А още по-малко — истината.

Изглежда, нищо не ни пречи да се заемем с историята, която започна в Страдонице при Бeroун. Но преди да се отправим натам, нека поне бегло споменем другите възможни заглавия на разказа, които авторът отхвърли (или със съжаление се отказа от тях, тъй като му липсва достатъчно смелост да се противопостави на конвенционалния възглед, че разказите трябва да имат само едно заглавие). Ето неизползваните възможности:

Какво е видяла жената на Лот, преди да се вкамени? Какво е било изписано върху лицето на Горгона Медуза? Защо Хонза не е пил от изворчето на познанието? Не е трудно да забележим, че между всичките посочени примери има нещо общо: изкушението да се види, познае, вкуси забраненият плод... и неизбежното наказание заради нарушеното табу. Нека само напомним, че митологията и приказките щедро ни предлагат варианти на посочената тема. Без съмнение конфликтът между копнежа за знания и неговите нежелани последици неотстъпно преследва човечеството през цялото му съществуване, като често приема и драстични форми.

И така, откъде да започнем? От Женева или от Страдонице? От късното лято, когато двама възрастни съпрузи вървят по пясъчната пътечка е тихия парк —

картина, която поражда спокойствие и примирение... Или от деня, когато в коридора на един жилищен блок се е насъбрала тълпа, а стаята горе е изпълнена с преобрънати столове и със страх, вещаещ смърт още преди погледът да се спре на неестествено превитите тела на мъртвите, седнали или проснали се на пода? В нашата история и двете случки са действителни, само че отдалечени една от друга с почти тридесет години. Така че — какво?

Така че — нищо. Всъщност няма никакъв проблем; и ако в края на краишата авторът все пак избере за разказа си хронологичния подход, той отново ще плати дан на конвенционалните възгледи. А ще постъпи така не защото смята, че времето е река, в която „не можеш да се потопиш два пъти“, и че никой не е в състояние да управлява нейното течение — да го забавя или ускорява, да го обръща, прелива, дори да го пресушава и изпарява. Точно обратното: дълбоко в душата си, понесена на крилете на фантазията, авторът е почти убеден, че времето е неведома величина, все още неразгадана и неизследвана докрай, фактор, който крие неизчерпаем брой възможности и въпроси, за чийто отговори не се е досещал дори откривателят на знаменитото $E = mc^2$. И че понятия като „вчера“, „днес“, „утре“ не са нищо друго освен слаби, но практически помагала, които ни дават възможност да не се загубим поне върху мъничката територия на вече придобитото познание.

Ето защо е за предпочитане да бъдем оптимисти. Та нали винаги е по-добре да имаш малко зад себе си и много пред себе си вместо...

Вместо обратното.

Кутията наистина я намериха в Страдонице. А днес наистина се намира в Женева. От близо тридесет години е собственост на Организацията на обединените нации, едно от най-строго охраняваните й съкровища. Едва ли има човек, който да не се

интересува от нейното съдържание, и въпреки това повече от шест години никой не я е докосвал. Тя лежи в климатизирания подземен сейф, защитена от авантюристи, търсачи на слава, самоубийци и от онези ентузиасти, които смятат, че смъртта е съвсем разумна цена за познанието. Последната молба за изследване на кутията беше регистрирана през 2009 година; оттогава нито един сериозен институт или отделна личност не са настоявали тя да бъде отворена. Естествено, Съветът отхвърля неоснователните предложения.

Аз я видях за последен път в навечерието на новия век. А за първи път чух за нея на 11 юни 1985 година — тогава, разбира се, не предполагах, че тя двукратно ще се намеси в живота ми.

Впрочем до десет часа сутринта денят беше като всички други: слънчев, спокоен, обикновен. А после...

Съвсем делнично и неприятно издрънча телефонът.

— Господин докторе, вас търсят — и Зденка ми подаде слушалката.

— Кейзлар — обадих се аз.

— Щепанова. Добър ден, господин докторе. Неудобно ми е, че ви беспокоя, но... Обаждам се от Страдонице.

Приятен, малко глух глас, но името на жената и названието на селото не ми говореха нищо.

— За какво става дума?

— За нещо изключително важно... — Тя се поколеба. — Всъщност става дума за вашия брат.

— За Владя?!

— Имате ли и други братя, господин докторе?

Стори ми се, че за миг в слушалката долових ирония, примесена с упрек.

— Не — казах сдържано, защото започна да ме обзема мрачно предчувствие. Дали не е някоя нова авантюра на братлето? Ако на пътя му се е изпречила поредната неприятност, няма защо да намесва и мен. На осемнайсет години вече би могъл...

— Един брат ми е предостатъчен, госпожице. Какво се е случило?

Момичето от Стадонице отново заговори неуверено:

— Ами... как най-добре да ви... Знаете ли, доста е деликатно. Бих искала лично да говоря с вас. Още днес.

— Толкова ли е спешно?

— Много — каза тя. — Вие не познавате баща ми. Той заяви, че ако въпросът не се уреди без излишен шум до утре, ще откъсне ушите на Владя... заедно с главата. Трябваше да му изпрося еднодневна отсрочка.

Всичко беше ясно. Но кажете: ще се отречете ли от брат си само защото е скица? Главното сега е да се спечели време... и да се успокой разяреният татко, който в този момент най-вероятно седи в местната кръчма и се подкрепя за наказателната операция. С Владя ще си уредя сметките след това.

— Драга госпожице — казах аз, — много добре сте постъпили. Мога да ви уверя, че... Моля ви, как да стигна до Страдонице? Далече ли е?

— На шест километра от Бероун, господин докторе. Но няма защо да се разкарвате, аз тръгвам за Прага. Ще взема автобуса след по-малко от половин час и около дванадесет ще бъда при вас. И, ако искате, можете да ме поканите на обяд — ако, разбира се, няма друго заинтересовано лице.

Независимият ѝ тон така рязко замени дотогавашното ѝ смущение, че ме обърка.

— Д-да — запелтечих. — Всъщност не... Тоест искам да кажа, че по това време нямам никаква важна работа и ви каня на обяд... Знаете ли как да стигнете до института?

— Разбира се — в гласа ѝ долових усмивка. — Така че да приключваме и до скоро виждане.

— Почакайте малко! — извиках. — Госпожице... общо взето, ми е ясно, но все пак бих искал да се уверя: вие чакате дете от брат ми, така ли?

— Дете ли?!

След кратка пауза мембрраната на слушалката започна да вибрира от избухналия смях. Изчаках търпеливо, докато се успокои. Когато най-сетне смехът започна да загльхва, си поех дъх, за да укоря момичето.

— Вижте, госпожице...

— Знаете ли, че почти сте прав — прекъсна ме все още леко задъхана тя. — Така погледнато, наистина сте прав. Чакам дете от него: Венера Вестоницка^[1].

— Госпожице, нямам настроение...

— В дванадесет съм при вас.

Чу се леко щракане и връзката между Прага и село Страдонице прекъсна. Момичето беше затворило телефона.

Да, така се запознах с Яна, моята жена. Само че обстоятелствата, при които стана това, далеч не бяха само объркани. Бяха трагични.

По време на обеда във винарната „При бъчвите“ тя ми обясни всичко; едва сега страшно ме хвана яд на Владя. Изобщо нямаше спор: моят брат бе непоправим идиот!

Неотдавна той бе навършил осемнадесет години и до този момент на никого не бе ясно какво иска от живота. И най-малко на самия него. Напусна дома ни веднага щом държавата го снабди с личен паспорт; сменяше непрекъснато работата си (а стига да имаше възможност, с удоволствие си предоставяше почивки) и с удивителна настойчивост се отдаваше на някое от безразсъдно по-безразсъдно моментно хрумване. За последен път бях говорил с него преди месец. Тогава живееше при един свой приятел и тъкмо бе решил да стане знаменит археолог. Не само без висше образование, но дори без да си е взел матурата. Обясняваше ми нещо за възобновените разкопки на някогащно келтско градище и размахваше една хартийка, която му даваше правото да участвува в експедицията като общ работник. Романтичните му представи за предстоящата работа ми действуваха на нервите, но същевременно ме успокояваше мисълта, че в сравнение с предишните му хрумвания (между тях не липсваше и намерението да стане миньор в урановите мини в Аляска) работата на разкопките представляваше несъмнен напредък. Пък и имах достатъчно свои грижи, за да мога непрекъснато да водя братлето за ръка. С бога напред — нека върви на своите разкопки.

Докато гълтах говеждата супа, си спомних всичко това, включително и названието на селото, за което трябваше да се сетя още преди два часа, докато говорех по телефона, но не се сетих. Вече знаех също, че бащата на Яна не е разярен, петимен за зет член на местното кооперативно стопанство, а професор Щепан, бележит археолог, и че Яна, доктор Яна Щепанова, е не само най-близкият му сътрудник, но и хубаво и симпатично, момиче.

Историята, която тя ми разказа, можеше да се предаде с няколко изречения. Знае ли някой кога ще го споходи щастието? — благодарение на необяснима случайност на разкопките моето отракано братле се спънало в предмет, който може да се окаже находка от първостепенно значение. И както изглежда, чисто и просто го е задигнал.

Опитах се да обясня на доктор Щепанова, че брат ми кара определена форма на късен пубертет.

— Явно е смятал, че е открил най-малкото нов гроб на Тутанкамон, и изкушението...

Тя ме прекъсна:

— Изглежда, Владя е прав, като вярва, че е намерил нещо изключително важно. Знаете ли, баща ми е ужасен скептик... но когато по телефона ви споменах за Венера Вестоницка, просто го цитирах. Разбирате ли?

— Не — казах с пълна уста. — Доколкото зная, Венера Вестоницка е била...

— ... една от най-значителните праисторически находки по нашите земи — довърши тя. — И баща ми е убеден, че някога тази кутия ще бъде не по-малко славна.

— Пред Владя ли каза това?

— Не. Изобщо кутията е такава, че мястото ѝ не е сред келтските разкопки. Отначало, когато брат ви я донесе, ние просто не му повярвахме. Баща ми се развика, че не е възможно такъв предмет да се намира там, където Владя го е намерил; после се съгласи да отиде на мястото и цял час го разглежда... едва ли не като полицейско куче. Зная, че подобно подозрение може да ви се струва нелепо и несправедливо, но ако можете да си представите само колко опити за измама е имало вече в историята на нашия бранш, колко аматьори, а и професионалисти са се опитвали...

— От време на време и на мен ми попада в ръцете по някой популярен справочник — прекъснах я нетактично. — Но не мислите ли, че сега за нас е важна по-скоро вашата кутия и моят брат, а не историята на археологията? Все още не мога да разбера защо Владя е задигнал собствената си находка.

— Баща ми се затвори с кутията във фургона и цели три часа го чувахме само как проклина и се разхожда от единия край до другия.

Знаех, че като специалист той се мъчи да датира находката, но от всичко това вашият Владя си е направил единствения извод, че искаме да го лишим от славата на откривател. Затова баща ми първо го е обвинил в опит за измама, а сега, като е разбрал, че Владя не е вчерашен, сигурно търси начин да омаловажи находката. Знаете ли, според мен брат ви страда не толкова от късен пубертет, колкото от комплекс за малоценност, може би по отношение на вас. Впрочем като лекар вие по-добре можете да прецените. И да му помогнете.

— А вас находката не ви ли интересува? — попитах я бързо. Нямах особено желание да обсъждам въпроса за емоционалното възпитание на Владя.

Вече се бяхме нахранили, Яна бавно отпиваше от бургундското.

— Ако трябва да бъда откровена — каза тя замислено, — досега нямах много време да разсъждавам за това. Вчера на обекта имаше голяма бъркотия, колежката Вранова замина за Бероун на зъболекар, от Прага ни изпратиха повреден фотоматериал, в народния съвет се решаваше спорът ни с местното кооперативно стопанство... И на всичкото отгоре — кавгата между баща ми и Владя. Когато започнах по-серизично да мисля за кутията, тя вече беше изчезнала.

Извиних се и отидох да телефонирам на Зденка в института. Шефът се бил върнал вечер. Казала му, че следобед няма да бъда на работа. „Благодаря, Зденичка.“ „Няма за какво, господин докторе.“

— Между впрочем — продължих да разпитвам, когато се върнах, — какво имаше вътре?

— Имате предвид вътре в кутията ли?

— Разбира се.

— Не знаем. Не можахме да я отворим, без да употребим сила, и решихме да почакаме, докато се върнем в Прага. Тъкмо за това става дума: баща ми се страхува, че Владя ще я разбие и непоправимо ще я повреди. Много е разтревожен и искаше веднага да предаде случая на милицията.

— И вие го убедихте...

— Да. Не знаехме къде да търсим Владя, затова пък си спомних, че разполагаме с вашия адрес в института. Имате ли представа къде може да бъде?

Кимнах на келнера и платих сметката.

— Ще опитаме — казах.

Преди тридесет години Прага приличаше на днешната може би само по историческата си част (и, разбира се, по релефа на терена, който за щастие се променябавно). През осемдесетте години на миналия век строителството на микрорайони от типа на т.нар. кибритени кутии беше достигнало своята кулминация и всъщност вече приключваше; остатъци от него могат да се видят тук-таме и сега. Макар че теоретически имаше модерно решение на транспортния проблем, на практика то бе осъществено единствено в първите линии на метрото. Улиците на града все още не познаваха нито едно превозно средство на въздушна възглавница... До Либен^[2], където се надявах да намерим Владя, пътувахме с вече изживелия времето си автомобил с двигател с вътрешно горене.

Това, което доктор Щепанова ми разказа, се беше разиграло предишния ден, тоест вчера. Едва тази сутрин на обекта установили, че кутията я няма и че братлето ми е изчезнало. Вероятността да няма връзка между двете събития се равняваше почти на нула. Бях дотолкова реалист, че изобщо не изразих подобно съмнение. Сега по-скоро ставаше дума за това, дали ще намерим Владя... и в какво състояние ще бъде проклетата кутия.

— Всъщност как изглежда тя? — попитах с поглед, вперен в колата пред мен, тогавашните автомобили нямаха автоматично управление. — И защо баща ви сега я смята за наистина ценна археологическа находка? Как така промени становището си?

— Размерите ѝ са $30 \times 20 \times 8$ сантиметра — отвърна Яна. — Съвсем черна е, със странна обвивка... на пръв поглед напомня кадифе. Разбира се, това е безсмислица, келтите не са имали и понятие от кадифе. Още повече че обвивката много пътно приляга към кутията, чиято повърхност е изключително твърда.

— А по-нататък?

— Ами... — поколеба се тя. — Що се отнася до втория ви въпрос... не зная как по-добре да ви обясня. Впрочем аз самата не съм сигурна в отговора и мисля, че и баща ми не е сигулен. С една дума — кутията не е могла да бъде пренесена от другаде на мястото, където Владя я е намерил. Просто тя е лежала в този пласт. А в същото време... толкова много се различава от всички останали келтски паметници, че...

— Че просто няма причина да бъде там?

— Да. Умът ми не го побира. Тъкмо затова, ако се потвърди автентичността ѝ, кутията ще се окаже забележителна находка. Състоянието, в което се е запазила в продължение на повече от две хилядолетия... Ще трябва да коригираме редица от нашите представи за келтите. Или римляните, кой знае. Впрочем дори с търговските връзки не могат напълно да се обяснят...

— Накратко казано, очаква ви вълнуваща детективска история — прекъснах я аз.

— Да, и главно — много проучвания. Баща ми няма търпение да отворим кутията. Само че първо трябва да я намерим.

Задръстените улици не ни позволяваха да пътуваме много бързо, така че имах достатъчно време да произнеса пред доктор Щепанова наистина пламенна, но в същото време донякъде саркастична реч в защита на брат си. Наблегнах на разликата във възрастта (тринадесет години), семейните отношения (родителите ни се бяха развели, когато Владя бе деветгодишен), влиянието на лоши приятели, всеобщата разпуснатост в наше време...

— Няма ли да се обидите, ако ви кажа нещо? — прекъсна ме тя.

— Все пак говорите за своя брат, а вие самият не сте ли пропуснали нещо? — Тя се поколеба, но след кратко мълчание безмилостно довърши мисълта си. — Нали посвоему вие е трябвало да замените баща му...

През ума ми минаха дузина отговори (че нямах време, че все пак имам свой собствен живот и също така почти сам съм се изправил на краката си, че съм му се карал постоянно, че животът е най-доброто училище...), но не изрекох на глас нито един. Впуснах се за миг в дискусия със собствените си възражения и дори не забелязах кога Яна е започнала да разказва как е раснала тя. Нейният melodичен, малко глух глас се смесваше с лекото бучене на двигателя и аз я прекъснах едва когато пристигнахме там, дето се надявах да открием целта на нашата експедиция.

— Вече сме на мястото — казах. — Ей онзи блок.

В същия миг Яна извика и ме хвана за ръката.

— Погледнете!

Точно тук нашият разказ тръгва в нова, трагична посока. А за кутията започва дългогодишен период, преустановен категорично едва с решението на СЗКП (Съвета за кутията на Пандора) от 11 ноември 2009 година. Точно тук, от прашния Либен през един юнски ден е средата на осемдесетте години към целия свят скоро щяха да полетят настойчивите въпроси, на които и до днес търсим отговор. А Владя, моето нетърпеливо и непостоянно братле, бе първият от онези, които заплатиха с живота си за опита да разгадаят тайната. Накрая той все пак прослави името си...

Сега при спомена за този ден почти не ме боли — времето е най-добрият лечител. Човешката памет умее да избира: в повечето случаи успяваме да забравим това, което искаме да забравим. Когато понякога се опитваме да възкресим миговете след нашето пристигане в Либен, аз и Яна установяваме, че някои образи са се запечатали необикновено силно в паметта ни, докато други са сякаш забулени в мъгла. Странното е, че и двамата помним или сме забравили приблизително едни и същи неща.

Яна тогава беше забелязала линейките и милиционерските коли пред сградата. Много скоро след нас, когато вече бяхме преодолели първата бариера от униформени мъже и се бяхме промъкнали до стълбището, с пронизителен вой пристигнаха и други. Проправихме си път до втория етаж между развълнуваните наематели и там спряхме. По-нататък не пускаха никого. Погледнах пред себе си и сърцето ми замря.

Пред вратата на жилището на Владъвия приятел бяха застанали трима широкоплещести милиционери; объркването, изписано на лицата им, странно контрастираше с категоричното „А“ на краката им. В полукръг около тях неспокойно шумяха групичка униформени и цивилни мъже и жени, повечето бяха вперили поглед в пода, където на нечие грижливо постлано палто лежеше мойт брат — неподвижен, с широко отворени очи, вперени в мръсния таван на коридора. Мъртъв.

Това, което се бе случило, може най-добре да се изложи със сухия тон на служебното съобщение. В десет часа сутринта на този критичен ден (тоест приблизително в момента, когато за първи път бях говорил по телефона с Яна) след четиридневен излет се върнал у дома си деветнадесетгодишният Карел Янда, собственикът на жилището. Влязъл и веднага извикал; викът, дочут от съседката Мария Лутнерова,

очевидно е бил предизвикан от стреса, който Карел изживял при вида на неподвижното тяло на пода. Вместо да изтича навън за помощ, той явно се е забавил още няколко минути, за да огледа жилището. Забавянето е било съдбоносно за него, защото зърнал на масата странната, разбита кутия и се опитал да види какво има в нея. Това се оказало фатално. За свое щастие Мария Лутнерова не повторила грешката на Янда и не влязла. Най-напред тя вдигнала на крак милицията, а после извикала съседа Ярослав Мрачек. Когато пристигнал екипът на патрулната кола, Мрачек вече бил изнесъл тялото на мъртвия Владимир Кейзлар. Влязъл отново за Карел Янда, но не се върнал.

Сержант Кунеш и младши сержант Хледик били следващите жертви на смъртоносния предмет в жилището на Янда. Последният, който през този ден се простил с живота си по същия начин, бил старшина Йезбера, командир на извиканото подкрепление. За щастие, след като и той не се върнал, останалите милиционери се уплашили (казано по-деликатно: станали внимателни) и вече никой не влязъл в жилището.

Разбира се, събитията бяха възстановени в този ред едва покъсно; до нашето пристигане (а и дълго след това) никой нямаше понятие за причината, предизвикала масовата трагедия, а и на нас с Яна ни беше нужно доста време, докато стигнем до, общо взето, лесното за разбиране предположение.

С доктор Щепанова не се видяхме почти един месец. Погребението на Владя, боледуването на майка ми, работата в института, върху която съзнателно се нахвърлих с небивало настървение — всичко това изпълваше дните ми, а тогава и не исках нищо друго. Не мислех за кутията, не се интересувах за хода на следствието, не си спомнях и за младата археоложка, с която се бях запознал при такива трагични обстоятелства. Само вечер, преди да заспя, от разговора с нея в съзнанието ми изплуваха думите ѝ, че съм можел да помогна на Владя. Че нещо съм пропуснал...

Тя ми позвъни през втората седмица на юли.

— Сърдите ли ми се?

— Не съвсем не! По-скоро вие ме извинете — тогава ви изоставих толкова бързо и без да се сбогувам... Всъщност още не зная

зашо умря Владя. Аутопсията не установи абсолютно нищо. Вие знаете ли нещо?

— Искате ли да се срещнем и да поговорим?

Този път не седнахме във винарна, а предпочетохме да се разходим по крайбрежния булевард. Яна ми разказваше за безбройните разпити, на които тя и баща ѝ били подложени. За бурните дискусии в Археологическия институт, за консултациите със специалисти от други области.

— Впрочем помолихме за помощ и вашия шеф. Вчера.

Аз все още не знаех нищо.

— Въщност как приключи историята в жилището на Янда? — попитах аз.

— Тъкмо това е най-стрannото, Мартин. Засега — никак. Имаше още двама мъртви, но засега случаят се потула.

— Как така? — За събитията в Либен милицията беше публикувала само съвсем кратко и неопределено съобщение („разследването на случая продължава“), в което се казваше, че са загинали петима души: Ярослав Мрачек не беше сред тях. — Нима, след като им разказахте за кутията, е влязъл и някой друг?

— Не, не. Впрочем направиха няколко безрезултатни опита с прибори с дистанционно управление; най-напред подозираха наличието на газ, след това на радиация и накрая — на някакви неизвестни вируси, но за щастие действуваха колкото може попредпазливо. За съжаление допуснаха друга грешка: със специално конструиран перископ се помъчиха да разгледат съдържанието на кутията. И двамата сътрудници, които надзърнаха в окуляра, умряха на място. Тогава моментално изключиха перископа и се отказаха и от мисълта да фотографират вътрешността на кутията. Измъкнаха някак двамата мъртви, запечатаха целия етаж и почти две седмици никой нищо не научи. Вероятно в цялата история се е намесило Министерството на от branата, а може би и разузнаването. Едва преди седмица отново ни помолиха за сътрудничество.

Спомних си за Ярослав Мрачек.

— Слушайте, Яна, а какво стана със съседа Мрачек? Неговото име не беше споменато никъде — означава ли това, че е жив?

— Да — потвърди тя. — Ето и следващата загадка. Мрачек е жив. Само че не може да ни помогне с никакво обяснение. Лежи в

изолатор в неврологията; цял месец вече не е казал нито дума, не помръдва и гледа втренчено пред себе си. Вярно, не е в безсъзнание — реагира при допир, — но въпреки това се налага да го хранят изкуствено. Не живее, вегетира.

Странно, че не бях научил нищо за пациента, макар случаят да спадаше малко към моята специалност. Но Яна отново ми припомни, че и досега всичко се пази в тайна, и ме увери, че в най-скоро време ще бъда информиран от моя шеф.

— Както изглежда, в крайна сметка именно психиатрите ще бъдат в състояние да обяснят всичко.

Стигнахме до Кампа.^[3]

— Защо мислите така, Яна?

Тя опря лакти на ниския каменен зид и се загледа в реката.

— Не ви ли се струва, че е много логично? Досега нито физиците, нито химиците успяха да открият някакъв фактор, върху който да хвърлят вината за... това ужасно въздействие на кутията.

— Но това би означавало... — сепнах се аз. — Изльчване, което действува върху психиката на человека?! Шок?!

Тя поклати главата си с късо подстригана кестенява коса:

— Шок може би, но изльчване не. Физиците смятат, че е изключено да не го установят.

— В такъв случай...

Оставаше една-единствена възможност, ала тя беше толкова фантастична, че не посмях да я изрека. Споделих я едва на другия ден със своя ръководител в института, а два часа по-късно и с инспектора от криминалната полиция, който разследваше Либенската трагедия. Той охотно ми обеща помощта си, а след нови три дни в кабинета на професор Щепан във Винохради^[4] най-сетне можах да запозная Яна и баща й със своята хипотеза, чието главно предимство бе, че не съществуваше друга.

— Ти, Яна, ме наведе на тази мисъл. В понеделник, на Кампа. Ти намекна, че кутията явно съдържа нещо, което въздействува върху психиката на человека, и същевременно изключи наличието на химически, физически или биологически фактор. Оставаше само една възможност — фактор, който въздействува непосредствено на човешкия интелект.

— И какъв е той? — професор Щепан се пораздвижи на стола си.

— Информация. Образна, писмена, а може би и двете едновременно. Не зная. Във всеки случай трябвало е да въздействува извънредно интензивно и резултатът от възприемането ѝ е бил моменталният шок, смъртта.

Професор Щепан, който гледаше замислен пред себе си, поклати глава.

— Ами Мрачек? — възрази Яна. — Защо и той не е умрял? Нали дори два пъти е бил в стаята с кутията?

— Първия път той изобщо не я е забелязал — казах аз. — Видял е Владя и веднага го е изнесъл навън. Едва когато се е върнал за Карел Янда...

— Е?

— Вижте. Никой не можеше да си обясни защо Мрачек е останал жив. Този факт опровергаваше всички възможни хипотези, не съвпадаше с нито една от тях. Когато в понеделник ми хрумна тази мисъл, отидох в милицията. През следващите два дни нейни сътрудници проучиха целия живот на Мрачек. Разпитаха десетки хора — аз самият имах възможност да поговоря с петима от тях. Така постепенно сглобихме неговия портрет — разбира се, от отломъци и набързо, но все пак достатъчно ясен, за да потвърди моята хипотеза.

— Страхувам се, че не ви разбирам — каза професорът. — Какво точно постигнахте?

— Мрачек е примитивен човек. Казвам го така грубо, за да разберете по-лесно какво имам предвид. От резултатите ясно се вижда, че неговият интелект е бил далеч под нормата и безспорно много по-нисък от интелекта на всички, които кутията погуби.

— Може би искаш да кажеш...

— Тъкмо това искам да кажа, Яна. Ако тръгнем от факта, че информацията влияе непосредствено на човешкия интелект, тогава въздействието ѝ до голяма степен зависи от това, каква част от нея е способен да възприеме той. Количеството, което е поел Мрачек, е било достатъчно, за да го лиши от равновесие и да го доведе до сегашното му състояние. Наистина, той изгуби съзнание, но не умря. А другите умряха. Ако искаш да се пошегувам злоумишлено, щях да кажа: получихме ново доказателство, че интелигентността всъщност е проклятие за човека. Колкото повече знаем, толкова по-малко сме щастливи. А както изглежда, прекаленото знание убива.

— Чакайте — прекъсна ме бащата на Яна. — Засега всичко, което казахте, е само хипотеза, и то — безкрайно фантастична. Освен това тя ни най-малко не обяснява произхода на кутията. Откъде се е взела в келтските разкопки?

— Това не знам, господин професор. На тази част на въпроса ще трябва да отговори някой друг. Що се отнася до теорията за смъртоносната информация, тя не е вече само моя. Като работна хипотеза я прие и моят шеф и в института над нея сега работят още петима души. И ако случайно един ден я нарекат с нечие име, решително няма да е моето.

Разбира се, в това отношение излязох прав. През следващите години хипотезата на професор Диблик (това е името на моя някогашен шеф) получи световно признание, но славата му ни най-малко не ме смущаваше; напълно ми стигаше, че с откриването на кутията толкова печално бе свързано името на един член от нашето семейство.

До късно през ноцта разговаряхме с професор Щепан и Яна. Впрочем през следващите дни и месеци станах чест гост в апартамента им във Винохради, а същата година, малко преди Коледа ние с Яна се оженихме. Само че моят разказ не е и не желая да бъде история на един брак.

Какво всъщност стана по-нататък с кутията?

Естествено, мина известно време, докато завесата се вдигна, а съответните органи с облекчение се отърсиха от опасението, че се касае за някакво ново оръжие, изобретено и — въпреки всички договори — подставено от онези от другата страна. Още в началото на юли 1985 г. с уреди, управлявани от разстояние, те извадиха кутията от жилището на Карел Янда, затвориха я и я сложиха в по-голямо сандъче. В Прага започнаха да се стичат експерти от цял свят (при това се стигна до нови трагедии, загинаха един холандски и един български учен; и двамата вярваха, но само за кратко, че фотографирането на кутията не може да бъде така опасно, както самото ѝ съдържание). Още през април 1986 г., със съгласието на чехословашкото правителство, Кутията на Пандора — такова бе всеобщо приетото ѝ название — бе преместена в Женева и стана притежание на цялото човечество. Притежание, което никой не бива да поглежда... Разбира се, някои го погледнаха. Особено през първите години се

намериха доста авантюристи, убедени, че могат да докажат това, което не бе успял никой преди тях. Впрочем не само хората с по-слабо въображение, но фактически никой от нас не проумя напълно, че „самата информация“ може да бъде нещо, което организмът ни не е в състояние да понесе. Разбира се, за мнозина учени мисълта, че една загадка остава неразкрита, бе по-непоносимо бреме от какъвто и да било риск. През годините 1986–2001 СЗКП разреши общо двадесет и осем опита за изследване на кутията на Пандора. Резултатът: двадесет и осем мъртви. Естествено, за харектера на информацията, съдържаща се в кутията на Пандора (КП), се водеха оживени дискусии, за произхода на самата кутия — също. Последователите на Деникен^[5] бяха в настъпление и на Запад се появиха няколко политически и религиозни движения, за които КП стана знаме или реликва. Не само шарлатани, но и сериозни учени насочиха мисълта си към по-смели области и на научни конгреси важно излагаха теории, които преди това нямаше да нахвърлят дори в личния си бележник, защото щяха да ги смятат за обидно дилетантски.

Първи излязоха със своя версия американците. Според професор Лин М. Паркър от Корнуелския университет произходит на Кутията на Пандора бе явно извънземен. Като доказателство се сочеше материалът, от който бе изработена (засега външният ѝ оглед се бе оказал безопасен); нищо подобно не се срещаше на Земята. И този, който бе успял да вмести вътре толкова интензивна информация, че да предизвика смъртоносен шок, не можеше да бъде обитател на нашата планета.

Следващата хипотеза се роди във Франция. „Вече цели двадесет години твърдя, че ние дълбоко подценяваме нашите предци — поиска думата упоритият и осмиван от всички д-р Жем Фавар от Лион. — Сега целият свят най-сетне получи доказателство. Да, уважаеми, това е тежък удар за нашето самолюбие и не ни остава нищо друго, освен да се примирим. Цивилизацията, на която сме потомци — и която почти напълно е загинала преди хилядолетия, сигурно в резултат на стихийни бедствия, — е била несравнено по-напреднала от нашата. Безспорно ще мине още много време, докато успеем поне да се приближим до нея — в духовно или техническо отношение.“

Най-интересната и същевременно най-фантастичната идея дойде от Унгария. Нейният автор не беше нито техник, нито историк, а

философ — Тибор Хидвейги, двадесет и четири годишен, асистент от факултета по обществени науки на университета в Сегед.

Неговата хипотеза беше много по-близо до научнофантастичната литература, отколкото до теорията на Алберт Айнщайн. (Но той можеше да си го позволи, тъй като специалността му не принадлежеше към точните науки, а и положението, което заемаше в академичния свят, беше второстепенно). „Въпреки теорията на относителността — твърдеше унгарецът — ние все още не можем да разбираме времето другояче, освен като неизменна същност, геометрично изразена посредством права линия. Ние продължаваме да сме в плен на елементарната диалектика, изложена някога от гръцките мислители; през изминалите две хилядолетия ние сме постигнали нещо, но не сме надминали Хераклит, а по-скоро сме го замъглили. При това — продължаваше той — не е изключено напредъкът в областта на математиката, физиката и философията да ни даде възможност да видим времето такова, каквото е в действителност.“

Хидвейги се опита да утвърди нова физико-философска категория. „Предполагам — заяви той, — че извън пространството времето ще може да се разглежда като маса с много измерения, в която последователността на явленията в нашето «субективно време» ще бъде непосредствено зависима от зрителния ъгъл. Ако това е действително така, то категориите «минало», «настоящо» и «бъдеще» имат съвсем ограничена стойност; гледани извън пространството, те или се покриват, или изобщо не съществуват.“

След изненадващия увод младежът от Сегед премина към още по-изненадващи изводи: „Няма съмнение, че рано или късно ние ще разберем и ще овладеем истинската същност на времето, включително и нейните практически аспекти и възможности. Ето защо хипотезата за извънземния произход на КП ми изглежда по-недостоверна от предположението, че кутията съдържа послание, поставено в нея от нашите далечни — не, не предшественици, а потомци. Вероятно това послание не е предназначено за нас (и още по-малко за старите келти), а за някое от по-късните поколения. Фактът, че кутията се е оказала на набелязаното място по време, когато там са живеели келти, може да е резултат от неточно изчисление или от погрешно техническо изпълнение на операцията. Не е изключено също така неочакваното появяване на КП да е изиграло роля за внезапната гибел — а оттам и

сравнително доброто състояние, в което се е запазило страдоницкото градище.“ Не е необходимо да добавям, че въпреки своята популярност сред лаиците теорията на Хидвейги срещна рязък отпор от страна на специалистите. И досега никой не я е отрекъл, нито я е потвърдил... Както и никой не е успял да отговори задоволително на въпроса за произхода на КП.

През 2009 година се стигна до експеримент, от който учените очакваха много, но единственият положителен резултат бе, че застави СЗКП да сложи край на поредицата от самоубийства. Какво всъщност стана?

Благодарение на напредъка в развитието на „мислещите машини“ най-сетне решението на загадката около КП бе възложено на компютър от най-новото поколение. Тогава това предизвика голям шум, много хвалебствия и много спорове; някои учени дори очакваха, че компютърът, програмиран като човешка личност, ще реагира на съдържанието на кутията като човек и сам ще изгори. Други твърдяха, че като включваме междуинно звено, няма да спечелим нищо, както навремето не ни помогна фотографията. Вместо кутията ще убива компютърът.

И едните, и другите се лъжеха: компютърът нито изгоря, нито хвърли в смъртоносен шок програматора, който се осмели да погледне екрана на терминала. Машината чисто и просто заяви, че психиката на нито един човек не е способна да понесе тази информация... и отхвърли всякаква по-нататъшна дискусия. Заповедта да не вреди на създанието, наречено *homo sapiens*, беше най-дълбоко и най-трайно заложената единица в центъра на нейната памет.

Едни от учените въздъхнаха разочаровани, други се разсмяха — в зависимост от характера си. Теорията на Диблик окончателно се потвърди и това бе достатъчно за Съвета за кутията на Пандора да забрани категорично всякакви по-нататъшни изследвания.

Разбира се, с тази забрана дискусиите и сред специалистите, и сред лаиците не стихнаха, само станаха по-платонични и още по-спекулативни. И занапред най-много спорове се разгаряха около въпроса, каква всъщност може да е основата на загадъчната информация. Накратко казано: за какво става дума?

Общо взето, специалистите се разделиха на два лагера. Едните твърдяха, че кутията навсярно съдържа някакво съвсем конкретно

делово съобщение: например информация, че наближава космическа катастрофа, или ултиматум от страна на вражеска раса, която живее някъде във Вселената... В случай че Тибор Хидвейги се окажеше прав, кутията може би съдържаше тревожно предизвестие за настъпващ атомен конфликт или дори завет на нашите далечни потомци, съчинен набързо преди окончателната гибел на човечеството.

Другата голяма група учени се наричаха абстракционисти, а техните противници им лепнаха насмешливия прякор „мистици“. Те също включваха в своите хипотези двете основни възможности за произхода на КП — земен и извънземен. Но твърдяха, че информацията в кутията несъмнено има по-дълбок, духовен характер. Според тях този, който я е изпратил, е вложил в нея „абсолютното познание“ за смисъла — или по-скоро за безсмислието — на живота; нищо чудно, че повърхностната и неподготвена човешка психика не може да понесе такъв шок.

Освен двата главни лагера тихо, но стабилно съществуващие и трета група — проповедници на теорията за „фалшивата информация“. „Без значение е — уверяваха те — дали информацията в КП е с конкретен или с абстрактен характер. Важното е, че нямаме ни най-малко основание да вярваме в нейната правдивост. Цивилизацията, способна да създаде толкова интензивна форма на информация, може спокойно да злоупотреби със своите възможности. Впрочем и сега средствата за психопропаганда въздействуват толкова силно, че мотат да доведат човека до самоубийство.“ Накратко казано — привържениците на теорията за „фалшивата информация“ нямаха особено добро мнение за производителите на кутията.

Интересно ще е да споменем и за теорията за „автошока“; нейната същност бе, общо взето, следната: преди доста години неколцина лабилни индивиди отворили кутията и в същия миг — повече или по-малко поради стечение на обстоятелствата изпаднали в шок. Това е било напълно достатъчно, за да възникне масова психоза, чудовищна мистификация, от която не сме в състояние да се избавим. Днес всеки, който пристъпва към кутията, вече е на границата на шока — така че умираме единствено от собствения си страх.

Не е нужно да подчертавам, че никой от проповедниците на „автошока“ не се опита да докаже хипотезата със самия себе си. А това, че имаше хора, които се надсмиваха, говореше за един важен

факт: мнозина отказваха да разберат въздействието на КП. Като неверния Тома те повтаряха упорито: „Все пак не е възможно информация — каквато и да е тя — да убива. Ние знаем, че един ден човечеството сигурно ще загине, най-вероятно такъв е редът във Вселената. Но убива ли ни това познание? Далеч не! Напротив, на мнозина от нас е напълно безразлично какво ще бъде не само след милион, а дори след двеста години. Далечните катастрофи не вълнуват никого.“ Абстракционистите също не получиха признание сред привържениците на „здравия селски разум“. „Вие твърдите, че КП съдържа сигурна информация за безсмислието на човешкото съществуване. Е, и какво?! Не живеят ли с това съзнание хиляди хора? Никога ли не сте чували например за нихилистите?“

Заключението беше ясно: не ни баламосвайте! И вървете по дяволите с вашата кутия!

Общественото съзнание изостава от общественото битие — още Карл Маркс е установил и дефинирал това. Всички тези възражения, предимно плод на плахо въображение или на неспособността да надраснеш постигнатата степен на научния прогрес, отдавна са анализирани и отхвърлени. Отхвърлих ги и аз самият — всъщност още през онзи юлски понеделник преди тридесет години на Кампа. Тогава стигнах до убеждението, че кутията е дело на общество, много по-напреднало от нашето, на много по-съвършена техника от тая, която познаваме ние. Техника, която напълно е овладяла теорията на осведомяването, на семантиката, която успява да сгъсти и смести информацията в незначително пространство и да й придаде интензивност, способна да убива. В края на краишата в някои случаи и ние правим същото: с много тревожна вест съвсем закономерно можем да предизвикаме у нервно-лабилен човек, особено ако има и болно сърце, колапс и смърт; за съжаление съществуват предостатъчно печални доказателства за това. Следователно можем да си представим, че изключително интензивната вест ще има същото въздействие върху който и да е човек, всичко е само въпрос на мярка. С това проблемът за тайнствената кутия за мен беше решен — бях млад и всичко ми беше ясно.

Само че човек старее и може би именно поради това започват да го спохождат най-различни мисли. Нали Пандора е получила своята

кутия със заръката да не я отваря. Кой знае за кого всъщност е изпратил Зевс кутията по Пандора...

Наистина ли сме отворили послание, предназначено не за нас, а за другого, който е бил (е или ще бъде) на тази планета? Послание с най-сигурния от всички кодове — код, който погубва непригодния получател?

Не зная.

Времето тече, годините неумолимо отминават, животът на Земята става все по-бърз, по-сложен, по-интересен... Кутията, намерена преди тридесет години край река Бeroунка, все така лежи в своето климатизирано ложе в подземието в Женева, безмълвна, тайнствена, непроницаема. Интересът към нея постепенно намалява. Появяват се все нови и нови проблеми, примамливи и вълнуващи. Изменяме климата на Земята, колонизираме Луната, колонизираме Марс...

Един ден... Може би кибернетиците ще създадат ново и по-съвършено поколение мислещи машини, които ще са в състояние да разчленят информацията в КП и да ни я съобщят в отделни, поносими дози... Може би така, трошичка по трошичка, ще научим истината. Но аз сигурно няма да го доживея.

И не съм съвсем уверен дали съжалявам за това.

Случаят е почти комичен — нужни ми бяха тридесет години, за да стигна до тази... неувереност; забележително постижение, нали? Въпростът, който си поставям сега, е не „какво има в кутията?“, а дали изобщо трябва да узнаем тайната. Пандора отворила кутията и Грижите. Несгодите, Болката, Скръбта, Болестите, Гладът и Смъртта се разлетели по света. В кутията от Страдонице може би се крие нещо още по-коварно: Сигурността. Ако знае всичко, което го очаква, човек едва ли ще може да живее... макар и бъдещето, очертало се пред него, да е най-привлекателно. Несигурността, опасенията и радостното очакване, всекидневната борба за осъществяване на дребните желания и на големите мечти — та без всичко това животът му би загубил своя смисъл. А човечеството? Ами че то се състои от хора, какво ще прави без вечния копнеж, без непрекъснатото приближаване към прекрасната, абсолютна цел, която — за щастие! — никога не успява да достигне напълно? Може би тъкмо това и нищо друго — да остане завинаги символ на нашата борба, на нашите копнения, търсения и цели — е истинското послание на кутията, намерена преди години в

Страдонице. Само по едно тя наистина не се отличава от митичната кутия на Пандора. И в двете е останала Надеждата... Всъщност историята не свършва, свършва само разказът за нея. Някъде в нейното начало между редовете се мярна картина: двама възрастни съпрузи вървят през късно лято по пясъчна пътечка в тихия парк, въздухът трепти от спокойствие, примирение, любов... Тези възрастни съпрузи сме ние, Яна и аз. Но идилията има и привкус на сладка горчивина. Кой знае, може би Тибор Хидвейги е прав и времето, гледано извън пространството, е само безформена маса, в която не съществува вчера, днес и утре. Ала — а това го допуска и унгарският философ — съществува и субективно време. Времето на нашия живот. Времето, което неудържимо отминава.

Донякъде съжалявам за това. Защото — спомняте ли си? Винаги е по-добре да имаш малко зад себе си и много пред себе си, вместо... Вместо обратното.

---

[1] Вестонице — село в Чехословакия, в което е намерена праисторическа статуя. Б.пр. ↑

[2] Квартал в Прага. Б.пр. ↑

[3] Остров на река Вълтава в Прага. Б.пр. ↑

[4] Квартал в Прага. Б.пр. ↑

[5] Ерих фон Деникен — авторът на нашумялата книга „Спомени от бъдещето“. Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.